

ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Տ. ԿԻՐԱԿՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴԱՎԹՅԱՆ
ԳՀՃ

ՍԱՐԿԱՎԱԳԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԸ ՎԱՂ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

Եկեղեցական նվիրապետության առաջացումն ու դրա հետ կապված խնդիրները, ինչպես հայտնի է, եղել են աստվածաբանների եւ ուսումնասիրողների մանրագնին քննության առարկան: Սույն հոդվածը նվիրված է եկեղեցական նվիրապետության առաջացման խնդրի մասնավոր դեպքերից մեկին՝ սարկավագների ծառայությանը վաղ Եկեղեցում, մասնավորապես՝ Երուսաղեմում յոթ այրերի ծառայության բնությունին: Այս խնդրին անդրադարձել է նշանավոր կանոնագետ Ներսես վրդ. Մելիք-Թանգյանը, իսկ ռուս հետազոտողներ Վ. Միշցինը եւ Պ. Պիսարևն իրենց անգնահատելի ներդրումն են ունեցել այս բնագավառում:

Ինչպես վկայում է Գործք Առաքելոցը՝ Երուսաղեմի քրիստոնեական համայնքի գոյության սկզբում չկար նվիրապետական աստիճանակարգ: Սակայն դրանից չի հետևում, որ բոլոր անդամները գրավում էին միևնույն դիրքն ու իրարից չէին տարբերվում որոշակի իրավունքներով եւ պարտականություններով: Երուսաղեմի համայնքում տարբերակում կար, եւ դրա պատճառն այն էր, որ այնտեղ էին Փրկչի անմիջական աշակերտները, որոնք Հիսուսից ստացած իշխանությամբ գրավում էին ղեկավար դիրք: Բացառությամբ առաքյալների՝ համայնքի մնացյալ անդամներն ունեին հավասար իրավունքներ: Ոգևորված միասնական հավատքով, միավորված սիրով՝ նրանք ապրում էին մեկ մեծ ընտանիքում՝ ունենալով «տասներկու» առաքյալների նման հեղինակավոր ղեկավարներ եւ ուսուցիչներ: Սակայն համայնքի անդամների թվի ավելացումն ու նրանց տարբեր լինելը որոշակի դժվարություններ առաջացրին Երուսաղեմի

քրիստոնյաների եկեղեցական կյանքում, եւ դա, ինչպես կարելի է դատել Գործք Առաքելոցից, նվիրապետական կառույցի ստեղծման պատճառ դարձավ:

Հայտնի է, որ Երուսաղեմի համայնքի մեջ էին մտնում ոչ միայն տեղի հրեաները, այլ նաեւ նրանք, որոնք ապրում էին տարբեր տարածաշրջաններում, այսինքն՝ հելլենիստները: Վերջինները, ապրելով Պաղեստինից դուրս՝ այլ երկրներում, հիմնականում խոսում էին հունարեն, ունեին սինագոգեր ու իրենց շուրջ ապրող հեթանոսների ազդեցությամբ այդքան էլ նախանձախնդրորեն չէին կատարում Օրենքում գրվածը: Հելլենիստական ազդեցությունը դրսևորվում էր նաեւ նրանում, որ փորձում էին իրենց նախնիների աստվածաշնչյան ավանդական պատկերացումները համադրել հունա-հռոմեական կրթության հետ, որի համար գործածում էին Սուրբ Գրքի՝ ուղղակրոն հույների կողմից ոչ այդքան ընդունելի այլաբանական մեկնաբանման մեթոդը, ինչը նպաստեց հեթանոսական մտածողների գաղափարների ներմուծմանը: Տեղի հրեաները, որոնք խոսում էին արամերեն եւ լաստորեն հետևում էին բոլոր օրենքներին, անբարյացկամ էին հելլենիստների նկատմամբ: Հարաբերությունների մեջ այս լարվածությունը որոշ չափով դրսևորվում էր նաեւ Երուսաղեմի համայնքի հոգևոր կյանքում¹:

Ըստ Գործք Առաքելոցի՝ դա տեղի ունեցավ այն ժամանակ, «երբ աշակերտները բազմացան...» (Գործք Զ. 1): Հելլենիստներն սկսեցին տրտնջալ, որ իրենց այրիներն անտեսվում են ամենօրյա նպաստի բաշխման ժամանակ: Առաքյալները, հասկանալով՝ որքան դժվար է իրենց համար քարոզելու փոխարեն հետևել սեղանների սպասարկմանը, առաջարկեցին բազմաթիվ աշակերտներից ընտրել յոթ հոգու (անուններից դատելով՝ հավանաբար հելլենիստներ²), որոնք աղոթքով եւ առաքելական ձեռնադրությամբ անցան ծառայության³:

Չնայած շարադրման հստակությանը՝ «յոթի» պատմությունը մի շարք հարցեր է առաջացնում. առաջին՝ ինչո՞ւ էր հենց «յոթին» հանձնարարվել սեղանների սպասարկումը, այդ թիվն ընտրված էր պատահականորեն, թե՛ ունեցել է որոշակի իմաստ՝ տաժներկուսի նման: Երկրորդ՝ արդյո՞ք սպասարկումը նրանց ծառայության միակ էությունն էր, ի՞նչ է առաքելա-

¹ Կ. Տեր-Մկրտչյան, Հայոց եկեղեցու պատմություն, Ս. Էջմիածին, 2011, էջ 22:

² П. Соколов, Агапы или вечера любви в древнехристианском мире, Сергиев Посад, 1906, с. 36.

³ Ըստ Ն. վրդ. Մելիք-Թանգեանի՝ այդ յոթ ընտրյալները սարկավագ ձեռնադրվեցին (Ն. վրդ. Մելիք-Թանգեան, Հայոց եկեղեցական իրավունք, Խ. Ա.-Բ., Շուշի, 1903-1905, էջ 748):

կան ձեռնադրության նշանակությունը, եւ երրորդ՝ գոյություն ունի՝ կապ (նթն գոյություն ունի, ինչպես է արտահայտվում) «յոթի» ծառայության եւ ներկայիս սարկավագական աստիճանի միջև:

Ինչ վերաբերում է «յոթ» թվին՝ կարելի է ենթադրել, որ փոխառված է այն ժամանակ հրեական միջավայրում առկա արարողակարգից: Այսպես՝ Հովսեփիոս Փլավիոսն իր «Հրեական հնություններ» աշխատության մեջ վկայում է մի ավանդույթի մասին՝ հաստատված դեռեւս Մովսես մարգարեի կողմից՝ քաղաքային փոքր եւ գյուղական համայնքներում նշանակել թվով յոթ ղեկավարներ⁴: Բնական է՝ նոր սպասավորություն նշանակելով, ինչը պայմանավորված էր ընդհանուր կարիքով, առաքյալները կարող էին օգտվել հենց այդ՝ հրեաներին ծանոթ կառուցվածքից, սակայն պետք չէ ենթադրել, ինչպես արդարացիորեն նշում է Վ. Միշցինը, թե անվան ու թվի հետ փոխառվել է նաեւ ծառայության էությունը: «Յոթի» քրիստոնեական ծառայության սկզբունքային տարրերությունն այն է, որ նրանք չունենին վարչական կամ դատական պարտականություններ, որոնք կատարում էին հրեական կառավարիչները⁵:

Գործք Առաքելոցում տեսնում ենք, որ յոթ այրերն ընտրվում են սիրո սեղաններն սպասավորելու եւ համայնքի մանր կարիքները հոգալու համար: Կարելի է ենթադրել, որ Երուսաղեմի վաղ համայնքում անցկացվող ընդհանուր ճաշկերույթներն ուղեկցվում էին *hugh palkouni*ով. «Ամեն օր միասիրտ, վաղ գնում էին տաճար, տներում էին հաց կտրում եւ ուրախությամբ ու սրտի պարզությամբ էին կերակուր ուտում» (Գործք Բ. 46): Հայտնի ռուս հետազոտող Պ. Սոկոլովը, որը զբաղվում էր քրիստոնեական սիրո ճաշի՝ «*ագապկե*»-ի պատմության ուսումնասիրմամբ, հետևյալն է գրում. «...Աղոթքի եւ հաղորդության հետ իրենց կապի շնորհիվ՝ այս ճաշկերույթներն ունենին աստվածաշտակյան առանձնահատուկ բնույթ, եւ կամավոր նվիրատվությունները, որ անհրաժեշտ պարագաներ էին, նույնպես ծիսական արարողակարգի բնույթ էին ստանում»⁶: Հենց այս հանգամանքը մղեց Վ. Միշցինին «յոթի» պարտականությունները վերագրելու ոչ միայն ճաշկերույթին, այլ նաեւ Ս. Պատարագին⁷: Այստեղից հետևում է՝ հնարավոր է, որ նրանք բաժանում եւ մատուցում էին սուրբ ընծաները, նաեւ օգնում էին առաքյալներին Ս. Պատարագի ժամանակ:

⁴ Иосиф Флавий, Иудейские древности, т. 1, С. Петербург, 1900, с. 218.

⁵ В. Мышцын, Устройства Церкви в первые два века христианства, Сергиев Посад, 1909, с. 25.

⁶ П. Соколов, Агапы или вечери любви в древнехристианском мире, с. 11.

⁷ В. Мышцын, նշվ. աշխ., էջ 26:

Ս. Ստեփաննոս Նախավկայ եւ առաջին մարտիրոս,
Նաղաշ եւ Յովսափան Յովսափանեաններ, ԺԸ. դար

Հրաշալի աստուածաբանութեամբ Սրբոյն Ստեփաննոսի, քահանայք ընդ վերին գորացն երկնից՝
գԲրիստոս զովեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաւիտեան (Շարական)

Սարկավագության թեկնածուից պահանջվող հոգևոր շնորվածությունն ու իմաստությունը եւս մեկ անգամ հաստատում են նշյալ ենթադրությունը⁸:

Նրանց պարտականությունները չէին սահմանափակվում միայն ընդհանուր ճաշկերույթների ժամանակ ծիսական ծառայությամբ. այդ «յոթից» ոմանք գործուն կերպով Ավետարան էին քարոզում: Բավական է հիշել հավատքով լցված առաջին նահատակ Ստեփանոսի բոցավառ քարոզչությունը (Գործք Է. 2-53) և Աստծո խոսքի տարածումը (Գործք ԻԱ. 8), Փիլիպպոսի գործունեությունը (Գործք Ը. 5-13, 26-40): Եթե նույնիսկ «յոթի» ծառայությունը չուներ վառ արտահայտված հոգևոր բնույթ, այն չի կարելի անվանել զուտ վարչական, աշխարհիկ:

Յոթ այրերի պատմությանը յուրահատուկ բնույթ են հաղորդում նրանց ընտրմանն ու նշանակմանը վերաբերող մանրամասն տեղեկությունները: «Յոթի» ձեռնադրության մեջ հստակ երևում է մի կողմից համայնքի, մյուս կողմից՝ առաքյալների դերը: Վերջիններս, ինչպես հայտնի է, նոր ծառայության սկզբնավորման նախաձեռնողներն էին ու ձեռնադրության խորհուրդը իրականացնողները: Մինչև «յոթի» հաստատումը՝ բոլոր պարտականությունները կատարում էին հենց առաքյալները: Չի բացառվում նաև, որ Երուսաղեմի համայնքի մի շարք անդամներ հոժարակամ իրականացնում էին որոշ ոչ այդքան նշանակալի ծառայություններ (Գործք Ե. 10, Զ. 1): Առաքյալների քայլը պետք է դիտել որպես նպատակային քայլ, որը հիմք դարձավ եկեղեցական նվիրապետական տարբեր ծառայությունների համար: Առաքելական մյուս՝ ոչ պակաս կարևոր նախաձեռնությունը ձեռնադրության միջոցով սպասավորման իրավունքի փոխանցումն էր: Այս երևույթն ինքնին նոր չէր հրեական համայնքի համար: Հայտնի է, որ իսրայելցիները հաճախ կիրառում էին ձեռնադրությունը՝ իրենց իրավասությունները փոխանցելու համար⁹:

Քրիստոնեության մեջ ձեռնադրությունն ի սկզբանե ուներ հատուկ տեղ. այն նշանակում էր Սուրբ Հոգու շնորհների բաշխում (Գործք Ը. 14-19): Պատահական չէ, որ «յոթին» ձեռնադրողները հենց առաքյալներն էին, ինչը ցույց էր տալիս այդ արարողակարգի կարևորությունը: Մյուս կողմից՝ Գործք Առաքելոցում հստակ վկայվում է համայնքի դերի մասին,

⁸ «Մաշտոց Ձեռնադրության կղերիկոսաց, սարկավագաց և քահանայից և օրհնության արեղայից, այլ և զիրք մասնաւոր չորեքտասան աստիճանացն», յԵրուսաղեմ, 2003, էջ 10-11:

⁹ В. Мьянчан, նշվ. աշխ., էջ 32:

որն արտահայտվում էր առաքյալներին օգնելու և թեկնածուներ ընտրելու մեջ (Գործք Զ. 3, 5):

Յոթ այրերն ընտրվել էին համայնքի կամբով. ներկայումս հոգևորականների նշանակումը ևս համայնքային կամքի վկայությամբ է հաստատվում («...արժանի է»)¹⁰: Գործք Առաքելոցում ձեռնադրությունը կատարում էին առաքյալները, որոնք ունեին հատուկ, համայնքի հեղինակության հետ կապ չունեցող լիազորություններ. այսօր եպիսկոպոսները, ինչպես վկայում է Եկեղեցին, առաքելական ծառայության ժառանգորդներն են: «Յոթի» ձեռնադրությունն ուղեկցվում էր աղոթքով (այդպես է նաև ներկայիս ձեռնադրության ժամանակ¹¹): Երուսաղեմում ընտրյալներին տրվում էին որոշ լիազորություններ, որոնք նրանց դիրքին հաղորդում էին իրավական բնույթ:

Հիմնվելով Վ. Միշցինի հաղորդած տեղեկությունների վրա՝ նշեցինք, որ «յոթը», դատելով նրանց անուններից, հելլեններ էին: Այդ մասին դժվար է հստակ խոսել, սակայն, ըստ երևույթին, գերակշռող մասը Պաղեստինից դուրս ապրող հրեաներն էին, որոնց մեջ, ինչպես նշում է Գործք Առաքելոցի հեղինակը, Նիկողայոս անունով մեկը Անտիոքի հեթանոսներից էր սերում:

Շուտով, ինչպես հայտնի է, Երուսաղեմում տեղի հրեաները սկսեցին հալածանքներ, որոնց գոհը դարձան քրիստոնյա հելլենները: Պատճառների մասին կարելի է միայն ենթադրել, սակայն, ամենայն հավանականությամբ, հիմնական պատճառը հունախոս հրեաների հանդեպ անբարյացկամությունն էր, որն ավելի էր սրվում վերջիններիս նկատելի գործունեության հետևանքով: Այս հալածանքների ընթացքում նահատակվեց Ստեփանոսը՝ «յոթից» մեկը, որը մեղադրվեց աստվածանարգության և Մովսեսի օրենքի նկատմամբ սրբապիղծ վերաբերմունքի մեջ (Գործք Զ. 11):

Ամենայն հավանականությամբ, հալածանքների հետևանքով հելլենները լքել են քաղաքը. դրանով ավարտվել է «յոթի» ծառայության պատմությունը: Նրանք, հավանաբար, հեռացել են Երուսաղեմից. քիչ ուշ Գործքում հիշատակվում է նրանցից մեկը՝ Փիլիպպոսը, որն իր ընտանիքով ապրում էր Կեսարիայում (Գործք ԻԱ. 8):

Այս ամենից հետևում է, որ քրիստոնեական Եկեղեցու պաշտոնական առաջին ծառայությունը երկար չի տևում. յոթ այրերի՝ Երուսաղեմից հեռանալով այն դադարում է:

¹⁰ «Մաշտոց Ձեռնադրութեան...», էջ 11:

¹¹ Անդ, էջ 12:

Կարևոր է նաև «յոթի» ծառայության և սարկավագական աստիճանի միջև կապի բացահայտումը: Հայտնի է, որ ավանդությունը Երուսաղեմում ընտրվածներին անվանում է «սարկավագներ»¹²: Սակայն կան ծանրակշիռ փաստեր, որոնք դեռ են «յոթի» ծառայության նույնացմանը հետագա սարկավագության հետ:

Երբ համեմատում ենք յոթ այրերի գործառույթները սարկավագական պարտականությունների հետ, ակամայից ուշադրություն ենք դարձնում դրանց նմանությանը: Ինչպես հայտնի է, Երուսաղեմի համայնքի ընտրյալները նշանակված էին առաջին հերթին սուրբ ընծաները բաժանելու և համայնքի չքավոր անդամներին, այրիներին, որբերին խնամելու համար (Գործք Զ. 1):

Հուստինոսը գրում է, որ «սարկավագները ներկաներից յուրաքանչյուրին թույլ էին տալիս հաղորդվել հացին, որի վրա գոհաբանական աղոթք էր ասվել, ինչպես և՛ զինում... տանում էին նաև նրանց, ովքեր բացակայում էին»¹³:

«Հերմասի հովիվը» գրքում գտնում ենք հիշատակություն սարկավագների մասին, որոնք անբարեխղճորեն էին կատարում իրենց վստահված ծառայությունը. հափշտակում էին այրիների ու որբերի բաժինը և հարստանում իրենց ծառայության միջոցով¹⁴: Լ. Պիսարևը գալիս է այն եզրահանգմանը, որ սարկավագների հմնական պարտականությունը, համաձայն հնագույն գրավոր աղբյուրների, պետք է համարել սեղանների սպասարկումը¹⁵:

«Յոթի» ծառայության ու հետագա սարկավագության նմանության մասին է վկայում եւս մեկ՝ ոչ պակաս կարևոր հանգամանք, որի հետ ստիպված է հաշվի նստել յուրաքանչյուր ուսումնասիրող. դա Եկեղեցու ավանդությունն է: Վերոնշյալ փաստարկներին կարելի է ավելացնել Ս. Կիպրիանոսի տեսակետը յոթ այրերի ծառայության և սարկավագության նույնականության մասին¹⁶:

Նեոկեսարիայի ժողովն իր 15-րդ կանոնով պատվիրում է. «Նախկին կանոնով սարկավագները յոթը պետք է լինեն թվով, եթե անգամ քաղա-

¹² «Апостолькие Постановления», кн. 8, гл. 46, Казань, 1864, с. 305.

¹³ Св. Иустин, I Апология, Москва, 1892, с. 97.

¹⁴ «Ерм. Подоб. IX, 26, Писания мужей апостольских», С. Петербург, 1895, с. 240.

¹⁵ Л. Писарев, Очерки из истории христианского вероучения патристического периода, т. 1, Казань, 1915, с. 604.

¹⁶ Св. Кириак, Творения 4-е письмо, Кимев, 1891, с. 110.

քը մեծ լինի: Գործք Առաքելոցից այս մասին կարող ենք տեղեկանալ...»¹⁷: Սոգոմնսի վկայությամբ՝ Հռոմեական Եկեղեցին, հետևելով Գործք Առաքելոցի վերոնշյալ հրահանգին, չէր թույլատրում յոթից ավելի սարկավագների ձեռնադրությունը¹⁸, և այդ ավանդույթն այստեղ բավական երկար ժամանակ էր գործում¹⁹:

Նրա պատմությունից ունենք եւս մեկ՝ ոչ պակաս կարևոր վկայություն: Այսպես՝ Ս. Հիպոլիտն իր կանոններում ներկայացնում է աղոթք, որտեղ ընդգծվում է սարկավագության նմանությունը «յոթի» ծառայության հետ: Ուղղափառ Եկեղեցու սարկավագական ձեռնադրության աղոթքը, ինչպես հայտնի է, այդ նույն միտքն է արտահայտում:

Ուշադրություն դարձնենք մի իրողության, որը կարող էր Երուսաղեմի համայնքի ընտրյալներին հետագայում «սարկավագներ» անվանելու առիթ դառնալ: Բանն այն է, որ «յոթի» գործառնությունը նկարագրելով՝ Դուկասն օգտագործում է «διδάσκονος»՝ «ծառայություն» բառը (այս դեպքում՝ սեղանների սպասարկում): Հարկ է նշել, որ «διδάσκονος» բառը Նոր Կտակարանում տարածված էր ևս հաճախ էր գործածվում: Պողոս առաքյալը «διδάσκονος» է կոչում Հիսուս Քրիստոսին (Հռոմ. ԺԵ. 8), բոլոր քրիստոնյաներին (Բ. Կոր. Զ. 4): Առաքյալն ինքն իրեն անվանում է Աստծո խոսքի ու Եկեղեցու «διδάσκονος» (Կող. Ա. 25, Եփ. Զ. 21). այդպես է անվանում նաև Տյուբիկոսին (Եփ. Զ. 21, Կող. Դ. 7), Տիմոթեոսին (Ա. Թես. Գ. 2) և Ապոլինարին (Ա. Կոր. Գ. 5): Հավանական է՝ «διδάσκονος»-ը առաքյալի համար ծառայողի իմաստ ուներ, այսինքն՝ մարդու, որը նվիրվել է հոգևոր սպասավորությանը: Այսօր այդ հասկացությունը, որ ժամանակին ուներ լայն իմաստ, գործածվում է որոշակի դեպքերում՝ մատնանշելու հատուկ ծառայությունը, որը Տերը դրեց Իր ազգի հովիվների վրա²⁰, և եկեղեցական նվիրապետության աստիճաններից մեկը ցույց տալու համար: Ավանդությամբ հաստատված վկայությունները, որոնք եւս Երուսաղեմի յոթ այրերի ծառայությունը նույնացնում են սարկավագության հետ, տակավին ոչ բոլորի կողմից են ընդունվում:

Այսպես՝ Նեոկեսարիայի ժողովի 15-րդ կանոնը չեղյալ է հայտարարվում Տրուլի եկեղեցական ժողովի 16-րդ կանոնով. Եկեղեցու հայրերն իրենց որոշումը հիմնավորում են այսպես. «Առաքելական խոսքի հետ համեմատելով հայրերի տեսակետը՝ գտնում ենք, որ խոսքը ոչ թե այրե-

¹⁷ Ն. վրդ. Մելիք-Թանգևան, Հայոց եկեղեցական իրավունք, էջ 176:

¹⁸ Ермий Созомен, Церковная история, Казань, 1891, с. 95.

¹⁹ Р. Зом, Церковный строй в первые века христианства, Москва, 1906, с. 198.

²⁰ «II Ватиканский Собор, Догматическое постановление о Церкви», 1966, с. 29.

րի մասին էր, որոնք սպասավորում էին եկեղեցական խորհուրդների ընթացքում, այլ՝ ճաշերի ժամանակ սպասարկողների...»²¹:

Գործք Առաքելոցի մասին խոսելով՝ Հովհան Ոսկերեքանն ասում է. «Իսկ ինչ աստիճան ունեին նրանք եւ ինչ ձեռնադրություն էին ստացել՝ պետք է քննել... Արդյո՞ք սարկավագի... Սակայն այս հրահանգները եկեղեցիներում տրվում են ոչ թե սարկավագներին, այլ՝ քահանաներին. այն ժամանակ եպիսկոպոսներ չկային, միայն առաքյալներն էին...»²²: Խոսելով Ստեփանոս նախավկայի մասին՝ ավելացնում է. «...ինչն էր նրան պակասում առաքյալների համեմատությամբ...»²³:

Այսպիսով՝ եկեղեցական ավանդությունը առաջ քաշված հարցին որոշակի պատասխան չի տալիս, քանզի առկա են տարբեր տեսակետեր: Ներկայացված տեսակետերից թերեւս պետք է ընդունել այն, որը հիմնվում է «յոթի» սպասավորության՝ սարկավագության հետ ունեցած նմանության վրա:

Ինչ վերաբերում է հակադիր տեսակետերին՝ դրանք հիմնականում հանգում են հետևյալին. «Յոթի» ծառայությունն ուներ ժամանակավոր բնույթ, պայմանավորված էր մի շարք պահանջներով, ուստի դադարեց, երբ այդ կարգի ծառայության կարիքն այլևս չէր զգացվում: Ա. Լեբեդևը, օրինակ, Երուսաղեմի յոթ այրերի ծառայությունը կապում է ունեցվածքի հանրայնացման հետ եւ պնդում, որ նրանց գործունեությունը դադարեց սեփականության հանրայնացման փորձի վերացման հետ մեկտեղ²⁴:

Դժվար է լիովին կիսել այս տեսակետն այն պատճառով, որ «յոթի» ծառայությունը, բացի հնարավոր տնտեսվարական պարտականություններից, ներառում էր նաև ծիսական գործողություններ, ուստի դրա բացառիկ բնույթն ակնհայտ է:

Ա. Լեբեդևն առաջարկում է յոթ այրերին անվանել «Սուրբ Հոգով ներշնչվածներ»²⁵. ավելին՝ նրանց ծառայության բնույթի մեջ է նկատում յոթ այրերի ծառայության՝ սարկավագության հետ կապ չունենալը: Հիշելով Փիլիպպոսի քարոզչական ակնառու գործունեությունը եւ Ստեփանոսի ներքին ուժով համակված հավատը՝ Ա. Լեբեդևը եզրակացնում է, որ նրանք արդեն սարկավագներ չէին, այլ՝ «առաքելական» աստիճանի հա-

²¹ «Деяния Вселенских Соборов», т. 6, Казань, 1908, с. 279.

²² Св. Иоанн Златоуст, Беседа 14-я на Деяния, Творения, т. 9, С. Петербург, 1903, с. 138.

²³ Անդ, էջ 143:

²⁴ Անդ, էջ 144:

²⁵ А. Лебедев, По вопросу происхождения первохристианской иерархии, Сергиев Посад, 1907, с. 10-11.

սած անձինք²⁶: Նա Ստեփանոսի գործունեության հիմնական ոլորտը համարում էր ոչ թե համայնքային ծառայությունը, այլ՝ քարոզչությունը: Նույնիսկ «յոթի» ձեռնադրության նկարագրումը Գործքում, ըստ նրա, արված էր, որ ներկայացվեր Ստեփանոսի քարոզչությունը²⁷: Չնայած նա «յոթի» ծառայության բնույթի հարցը վերջնականորեն չի լուծում, այնուամենայնիվ, նախապատվություն է տալիս սարկավագության հետ նույնացման բացառմանը²⁸: Այսպես էր գերմանացի գիտնական Ռ. Զոմն ընկալում «Սուր Հոգով և իմաստությամբ լցված յոթին»²⁹: Ըստ Ռ. Զոմի՝ «յոթը» ոչ միայն համայնքի սպասավորներն էին, այլև Եկեղեցու կառավարիչներ՝ նշանակված Աստծուց³⁰:

Վ. Միշցինը, չհերքելով Զոմի հիմնավորած ենթադրությունը «յոթի»՝ Սուրբ Հոգով ներշնչված լինելու վերաբերյալ, փաստարկներով առարկում է բողոքական ծայրահեղությունների դեմ³¹: Հետազոտողները, որոնք չեն ընդունում Երուսաղեմի համայնքում սարկավագական ծառայության իրողությունը, դրա սկզբնավորումը կապում են ավելի ուշ շրջանի՝ Պողոս առաքյալի հիմնած եկեղեցիների հետ:

Ն. Մալինովսկին իր «Ուղղափառ դոգմատիկ աստվածաբանության նկարագիր» աշխատության մեջ գրում է, որ «Պողոս առաքյալի թղթերում ենթադրվում է սարկավագական աստիճանի աստվածակարգ լինելը»³²: Իսկապես, ինչպես հայտնի է, Պողոսի հիմնած համայնքներում արդեն կային անդամներ, որոնք ստացել էին հատուկ նշանակություն ունեցող սարկավագական պաշտոնը (Փիլիպ. Ա. 1): Կարելի է որպես փաստարկ դիտարկել այն, որ «յոթը» ոչ Երուսաղեմի համայնքում, ոչ էլ մյուս եկեղեցիներում չունեին հետնորդներ: Այն ամենից, ինչ գիտենք յոթ այրերի հետագա ճակատագրի մասին, կարելի է ենթադրել, որ նրանց ծառայությունն ուներ հատուկ բնույթ:

Այս ամենի հետ մեկտեղ չի կարելի հերքել «յոթի» որոշ պարտականությունների նմանությունը սարկավագական ծառայությանը: Հետագայում սարկավագները Եկեղեցում կատարում էին «յոթի» պարտականությունների միայն մի մասը: Այսպիսով՝ խոսելով սարկավագության հետ

²⁶ Անդ, էջ 11:

²⁷ Անդ:

²⁸ Ел. Кассиан, Христос и первое христианское поколение, Париж, 1950, с. 137.

²⁹ Անդ, էջ 138:

³⁰ Р. Зом, նշվ. աշխ., էջ 121-222, 197:

³¹ В. Мышцын, նշվ. աշխ., էջ 29:

³² Прот. Н. Малиновский, Очерк православного догматического богословия, ч. II, Сергиев Посад, 1912, с. 231.

«յոթի» կապի մասին՝ պետք է նկատի ունենալ ոչ թե նրանց ծառայության արժեքը, այլ պարտականությունների որոշակի նմանությունը, որը հնարավորություն է ընձեռում, բոլոր տարբերությունների հետ մեկտեղ, տեսնելու սարկավագների՝ «Սուրբ Հոգով և իմաստությամբ լցված» նախատիպը:

РЕЗЮМЕ

Формирование церковной иерархии и связанные с этим вопросы, как известно, были предметом тщательного изучения богословов и исследователей. Данная работа посвящена одному из частных случаев формирования иерархии - служению диаконов в ранней церкви, в частности, характеру служения «семи» в Иерусалиме. В армянской литературе к данному вопросу обращался известный канонист, специалист по церковному праву архимандрит Нерсес Мелик-Тангян, из русских исследователей - В. Мышцын, П. Писарев. В данной статье делается попытка рассмотреть этот вопрос в свете новых данных и подходов.

SUMMARY

The formation of the hierarchy and issues related to it, as it is known, have been the subject of detailed study of theologians and researchers. The work is dedicated to a special case of the forthcoming of the hierarchy, more precisely, to deacons' service in the early Church, and particularly to the nature of the service of "seven deacons" in Jerusalem. Famous canon law expert Archimandrite Nerses Melik-Tankian, Russian researchers V. Mishtsin and P. Pisarev reflected on the theme discussed. This article tries to analyze the above-mentioned issue based on new details and approaches.

